

**ניתוח אינטגרטיבי של גוף
הידע והמחקר מן השנים
2013-2023 על פעילות
ג'וינט-אשלים בעולם החינוך:
תפיסת המוביליות הכלכלית-
חברתית ושימושי המחקר**

דליה בן רבי יואה שורק

עריכת לשון: רונית כהן בן-נון
תרגום לאנגלית (תקציר): עמי אשר
עיצוב גרפי: אפרת ספיקר

עורכת ראשית: רויטל אביב מתוק

המחקר הוזמן על ידי ג'וינט-אשלים ומומן בסיועו

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל

ת"ד 3886 ירושלים 9103702

טלפון: 02-6557400

brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | טבת תשפ"ד | דצמבר 2023

רקע

ארגון ג'וינט-אשלים (להלן: אשלים) הוקם בשנת 1998 כשותפות בין ג'וינט ישראל וממשלת ישראל במטרה לפתח תוכניות ושירותים בעבור ילדים, בני נוער וצעירים במצבי סיכון. בשנים האחרונות גברה ההבנה כי בישראל הזדמנויותיו של האדם וסיכויי הצלחתו בחייו הבוגרים בתחומי חיים שונים, ובעיקר רמת ההשכלה ואיכות התעסוקה, תלויים במידה רבה מדי במקום שבו הוא נולד ובמצב החברתי-כלכלי של הוריו. בשנת 2018, בעקבות תכנון אסטרטגי חדש, החל אשלים בשינוי ייעודו ובמעבר מתפיסה של מניעת מצבי סיכון וטיפול בהשפעותיהם לתפיסה של קידום המוביליות החברתית-כלכלית – המדגישה את הרחבת ההזדמנויות של ילדים, בני נוער וצעירים לשנות את מעמדם בסולם הריבוד החברתי במשך חייהם ולעומת הוריהם.

בעשור האחרון (2013-2023) הזמין ומימן אשלים עשרות מחקרים (לרבות מחקרי הערכה ומסמכי ידע מחקרי ומידע) שנועדו ללמוד על דרכי עבודה מיטביות במגוון היבטים של חיי ילדים, בני נוער וצעירים. עם זאת בהיעדר ארגון, איסוף והנגשה של תוצרי המחקר והידע כמכלול (להלן: התוצרים), אשלים לא הסתמך עליהם עד כה באופן שיטתי והדבר פגם ביכולתו לעמוד על מגמות של שינוי בעבודתו במשך השנים ולנתח את האימפקט הצפוי מהשקעותיו. כדי לחזק את יכולותיו בהיבט זה, הזמין אשלים מצוות המחקר במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל מחקר אינטגרטיבי על המחקרים שבוצעו עבורו בעשור האחרון בעולמות התוכן השונים הנוגעים לפעילותו. המחקר הנוכחי מתמקד בעולם החינוך (הפורמלי והבלתי פורמלי, כולל הקשרים משפחתיים וקהילתיים לחינוך), מלידה ועד גיל 18. הוא מתייחס, הן ביתוח הן בכתיבה, אל גוף הידע המחקרי במבט-על, על בסיס מגוון תחומי העיסוק, קבוצות הגיל, אוכלוסיות היעד, שיטות ההתערבות ושיטות המחקר הנכללים בתוצרים. התבוננות זו מאפשרת לזהות את המשותף ואת השונה בין הפעולות השונות, לעמוד על תהליכי שינוי במשך השנים ולהציג את תרומת העשייה המצטברת של אשלים לתפיסה ולפרקטיקה המכוונות לקדם מוביליות חברתית-כלכלית, כמו גם את התרומה הפוטנציאלית של גוף המחקר והידע להמשך פעילות אשלים בעולם החינוך.

מטרת המחקר

המחקר האינטגרטיבי נועד לרכז תובנות מן התוצרים שנצטברו באשלים בעשור של מחקר על עולם החינוך, באופן שיהיה נגיש לעוסקים בפיתוח התערבויות ובגיבוש קווי מדיניות. זאת כדי:

1. לסייע בהמשך גיבוש האסטרטגיה הארגונית של אשלים בעולם החינוך ובהתאמתה לצרכים מתמשכים וחדשים.
2. לסייע בהנחת תשתית לבחינת המועילות (אפקטיביות) של התערבויות חדשניות בעולם החינוך והאימפקט שלהן – השפעה לטווח ארוך ובהיקפים רחבים.

השיטה

המחקר התבסס על ניתוח של 40 תוצרים העוסקים בעולם החינוך שהוזמנו על ידי אשלים או פותחו בשיתוף צוות אשלים בשנים 2013-2023. הניתוח כלל מיפוי של התוצרים, בהיבטי התוכן והמתודולוגיה, והפקת תובנות והמלצות הנוגעות לפעילות בעתיד בשדה המחקר והידע. כדי לחדד את התובנות וההמלצות רואיינו ארבעת ראשי תחומי החינוך באשלים. הראיונות, הניתוח והכתיבה נעשו בחודשים ינואר-ספטמבר 2023.

ממצאים נבחרים

ביטוייה של תפיסת המוביליות בתוצרי המחקר והידע: בחינת התוצרים מעידה על תפיסה מתפתחת של קשר דו-כיווני בין סיכון למוביליות. אין עדות למעבר חד שחל במשך העשור האחרון מתפיסה של מניעת מצבי סיכון וטיפול בהשפעותיהם לתפיסה של קידום המוביליות החברתית-כלכלית.

במשך העשור האחרון עסק אשלים בקבוצות מוחלשות באוכלוסייה בעלות סיכויי מוביליות נמוכים: חרדים, ערבים וקבוצות מן הפריפריה החברתית והגאוגרפית, בצד קבוצות באוכלוסייה המצריכות התייחסות מיוחדת – ילדים עם מוגבלות או עם קשיים אישיים ומשפחתיים. מן התוצרים עולה כי התפיסה המתגבשת היא שסיכויים נמוכים למוביליות הם מאפיין סיכון, ומאפייני רקע הכוללים מצבי סיכון אישיים ומשפחתיים הם בין הגורמים למוביליות נמוכה. בצד ההבדלים בין דרכי הפעולה בתחומים השונים של פעילות אשלים בעולם החינוך, אפשר לראות בכל התחומים עלייה בשיטות התערבות המתמקדות בשני רכיבים הנחשבים מנבאים מוביליות גבוהה: ברמת הפרט, פיתוח כישורים ומיומנויות המקדמים חיים בוגרים מיטיבים, וברמת האקוסיסטם, חיזוק ההון האנושי המקצועי והמערכות הסובבות את התלמיד כך שיאפשרו לכלל התלמידים סביבה מיטבית להתפתחות.

המחקר כמשרת את הפעילות בעולם החינוך: תוצרי המחקר והידע המחקרי הופקו בשיטות שונות, והמידע הנכלל בהם מאפשר שימושים שונים לצוות אשלים ולשותפיו מקרב אנשי המקצוע וקובעי המדיניות. המידע מתוצרי המחקר כולל המלצות לשיפור יישום של מודלים והתערבויות ולצעדים נדרשים לשם היערכות להפצה ולקידום השפעה על מדיניות; מגוון עדויות לשינויים רצויים שחלו בקרב מוטבי ההתערבויות בתקופת הפעלתן ואף עדויות לשינויים ברמת האקוסיסטם, המחזקות את תיאוריות השינוי שבבסיס ההתערבויות; ידע ונתונים עדכניים מישראל ומן העולם, שבצד ממצאי מחקרי ההערכה ובצד ריכוז והמשגה של למידה מפעילות מתמשכת של אשלים בחלק מן התחומים משמשים בסיס לפיתוח אסטרטגיית התערבות כוללת ולגיבוש קווי מדיניות.

בהיבט של למידה על השפעה ואימפקט, על אף העדויות לשינויים במצבם של מוטבי ההתערבויות העולות ממחקרי ההערכה, מערכי המחקר לא אפשרו במרבית המקרים לייחס שינויים אלה להשפעתן הבלעדית של ההתערבויות. כמו כן לא נערך קיבוץ שיטתי של עדויות מצטברות ממכלול המחקרים באופן שעשוי היה לחזק את היכולת להסיק על השפעתן של ההתערבויות בעלות מאפיינים דומים. באשר למדידת אימפקט – השפעה לטווח ארוך ובהיקפים רחבים – דבריהם של ראשי התחומים מעידים על השפעות רחבות של פעילות אשלים, אך גוף המחקר והידע כמעט ולא עסק במעקב שיטתי אחר השפעות אלו.

המלצות

על בסיס ניתוח התוצרים והראיונות מוצגות המלצות לעתיד: המשך למידה שיטתית על תרומת המחקר לפעילות אשלים ולמדיניות הכוללת, גיבוש תמהיל המחקר הרצוי וחיזוק היכולת להצביע על האימפקט של העבודה. זאת בשילוב של הגדרת תחומי חיים, זירות השפעה ואזורים גאוגרפיים שבהם אשלים מעורב משמעותית; קביעת בסיס של ממדים ומדדים משותפים לתחומים שונים ולתוכניות שונות שישמשו במחקרים ובמערכות מדידה שוטפות בתוכניות ובמסגרות חינוך; איתור מאגרי נתונים ארציים שאפשר להפיק מהם באופן שוטף נתונים המעידים על אימפקט על אוכלוסיות רחבות, בנוגע לממדים שהוגדרו; והבניית דרכים שוטפות לאיסוף מידע, לניתוחו וללמידה והסקת מסקנות על בסיס מכלול מקורות המידע.

דברי תודה

החוקרות מבקשות להודות לנועה בן-דוד, מנהלת מחקר וידע לקידום מוביליות חברתית-כלכלית בג'וינט-אשלים, וליואב בוקעי, חבר הנהלת ג'וינט-אשלים, על הליווי והחשיבה המשותפת במהלך המחקר; לד"ר אריאל לוי, מנכ"ל ג'וינט-אשלים, ולרוני ליאור, משנה למנכ"ל ג'וינט-אשלים, על הערותיהם המועילות לדוח; לראשי התחומים בעולם החינוך – זיוה שגיב, ראש תחום הגיל הרך; מיכל אטינגר, ראש תחום שנות בית הספר; ניר פאל, ראש תחום נעורים; וד"ר פלורה מור, ראש תחום אתגרי מערכת החינוך, על הסיוע בבחירת תוצרי המחקר שהיוו את הבסיס לביצוע המחקר האינטגרטיבי ועל תרומתם מניסיונם ומנקודת מבטם לגיבוש התובנות וההמלצות.

תוכן

1	1. רקע
1	2. מטרת המחקר
2	3. שיטת המחקר
4	4. ממצאים ותובנות
4	4.1 תפיסות העבודה המשתקפות בפעילות אשלים בעולם החינוך בשנים 2013-2023
11	4.2 מה אפשר ללמוד על המחקר כמשרת את העבודה בעולם החינוך?
17	5. מגבלות המחקר האינטגרטיבי
18	6. סיכום והמלצות
18	6.1 סיכום
20	6.2 המלצות
23	מקורות לרקע מושגי
23	תוצרי המחקר והידע
28	נספח א: תוצרי המחקר והידע לפי תחום העבודה באשלים, סוג התוצר ורכיביו
31	נספח ב: תוצרי המחקר והידע לפי מאפייני הילדים/התלמידים, הקבוצה באוכלוסייה והנשא/שיטות ההתערבות
37	נספח ג: תוצרי המחקר והידע לפי סוג התוצאות הנמדדות וסוג ההמלצות
42	נספח ד: שימושי מחקר נוספים

רשימת תרשימים

2	תרשים 1: סוגי התוצרים שנסקרו
6	תרשים 2: אוכלוסיות היעד להתערבות, כפי שעולה מתוצרי המחקר והידע
11	תרשים 3: שיטות ההתערבות העולות מתוצרי המחקר והידע
14	תרשים 4: תוצרי המחקר והידע, רכיביהם והשימושים בהם